

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อลวงเหนือ และ 2) ศึกษาผลการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อของนักเรียนโรงเรียนบ้านลวงเหนือ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนเตรียมการ (Preparation) 2) ขั้นตอนวางแผน (Planning) 3) ขั้นตอนปฏิบัติ 1 (Action1) 4) ขั้นตอนสะท้อนผล 1 (Reflection1) 5) ขั้นตอนปฏิบัติ 2 (Action2) 6) ขั้นตอนสังเกต (Observation) และ 7) ขั้นตอนสะท้อนผล 2 (Reflection2) กลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนโรงเรียนบ้านลวงเหนือชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตำบลลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะเท็ด จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 96 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ชุมชน แนวทางการระดมสมอง แบบประเมินคุณภาพของคู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อ แบบสังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แบบสังเกตพฤติกรรมการสอนของครู แบบประเมินจิตสำนึกในอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อลวงเหนือ แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หากคุณภาพของเครื่องมือใช้วิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับจุดประสงค์ (Index of Item - Objective Congruence หรือ IOC) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปผลได้ดังนี้

1. การบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อลวงเหนือ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนเตรียมการ (Preparation) 2) ขั้นตอนวางแผน (Planning) 3) ขั้นตอนปฏิบัติ 1 (Action1) 4) ขั้นตอนสะท้อนผล 1 (Reflection1) 5) ขั้นตอนปฏิบัติ 2 (Action2) 6) ขั้นตอนสังเกต (Observation) และ 7) ขั้นตอนสะท้อนผล 2 (Reflection2) ซึ่งมีการดำเนินงาน 16 กิจกรรม ได้แก่ 1) การคัดเลือกชุมชน 2) การศึกษาเอกสาร 3) การสัมภาษณ์ชุมชน 4) การวิเคราะห์สถานการณ์ของโรงเรียน 5) การวางแผนการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อลวง 6) การเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น 7) การจัดทำคู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่น 8) การตรวจสอบคู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่น 9) การหาคุณภาพคู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่น 10) การสะท้อนผลรอบที่ 1 11) การปฏิบัติการออกแบบหน่วยการจัดการเรียนรู้ 12) การปฏิบัติการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ 13) การตรวจสอบและหาคุณภาพของหน่วยการจัดการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ 14) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ 15) การสังเกต และ 16) การสะท้อนผลรอบที่ 2 ผลการดำเนินงานทำให้ได้คู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อจำนวน 1 เล่ม นำมาจัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) จำนวน 13 เรื่อง

2. ผลการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อของนักเรียนโรงเรียนบ้านหลวงเหนือ สรุปได้เป็น 2 ประเด็นดังนี้

2.1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 กับเกณฑ์ร้อยละ 75 พบว่า ค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ทุกระดับชั้น

2.2 ผลการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลังเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

2.2.1 ความคิดเห็นของครูที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อหลวงเหนือพบว่า ครูมีความรู้สึกที่ดีต่อการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ เนื่องจากได้คู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูได้รับความรู้ความเข้าใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนได้แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายมาจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม สามารถเก็บรักษาไว้ได้ แต่ยังมีปัญหาและอุปสรรคคือ ครูมีภาระงานมากที่นอกเหนือจากงานสอน ทำให้การดำเนินงานตามกิจกรรมต่างๆ ไม่เป็นไปตามวันและเวลาที่กำหนดไว้

2.2.2 ความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อหลวงเหนือ พบว่า ชุมชนมีความรู้สึกดีใจที่มีหน่วยงานทางการศึกษามาช่วยเหลือในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อที่ชุมชนก็เกิดความกังวลว่าจะสูญหาย ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการจัดการเรียนรู้โดยความร่วมมือของโรงเรียน ทำให้ชุมชนและโรงเรียนเกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เกิดศูนย์อัตลักษณ์ไทลื้อในโรงเรียน มีการจัดกิจกรรมที่ดีที่ช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทลื้อ นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมที่ดี

2.2.3 ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อ พบว่า นักเรียนมีความสุข สนุกสนาน เกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต ของชุมชน เกิดการเห็นคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งที่ไม่มีความหมาย นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น การเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาทำให้เกิดความกล้าแสดงออกมากขึ้น เนื่องจากครูภูมิปัญญาเป็นกันเองกับนักเรียน เพราะใช้ภาษาไทลื้อในการสื่อสาร

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการสร้างจิตสำนึกของนักเรียนต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อหลวงเหนือผ่านการบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน สามารถอภิปรายผลในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อหลวงเหนือ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และออกแบบขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 7 ขั้นตอน โดยเริ่มจาก 1)การเตรียมการ ผู้วิจัยคัดเลือกชุมชนเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยคือโรงเรียนบ้านหลวงเหนือ ศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ชุมชน 2)วางแผนวิเคราะห์สถานการณ์ของโรงเรียน จากนั้นนำมาวางแผนการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อหลวงเหนือ ร่วมกันกำหนดกิจกรรมให้มีความชัดเจนในด้านระยะเวลาและบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย 3)ปฏิบัติการ1 ลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ โดยมีเป้าหมายหลักในการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำคู่มือ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการตรวจสอบและหาคุณภาพของคู่มือ และจัดทำเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) 4) สะท้อนผล 1 เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานในวงรอบต่อไป 5) ปฏิบัติการ 2 โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการออกแบบหน่วยการจัดการเรียนรู้ จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ตรวจสอบและหาคุณภาพของหน่วยการจัดการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ และนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 6) สังเกตพฤติกรรมของครูและจัดประชุมเป็นระยะเพื่อสอบถามปัญหา ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ และ 7) สะท้อนผล 2 ให้ผู้บริหารโรงเรียน คณะครู นักเรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ปกครองนักเรียนได้รับทราบ พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมตามบทบาทของตนเองในการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ใกล้เคียงเนื้อที่ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการดำเนินการงาน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมให้ข้อมูล ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ของโรงเรียน ร่วมวางแผนการจัดการเรียนรู้ และกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้ความร่วมมือและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ นักเรียน ร่วมตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และร่วมสะท้อนความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ใกล้เคียงเนื้อที่ จากขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด ผู้วิจัยได้ยึดหลักของการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบนฐานของความเชื่อที่ว่าบุคคลภายในจะมีความรู้และความเข้าใจชุมชนเป็นอย่างดีซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าคนมีสิทธิในการตัดสินใจการพัฒนาและตระหนักถึงความต้องการสำหรับการมีส่วนร่วมในการให้ความหมายของคนในท้องถิ่น ในกระบวนการเกี่ยวกับการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ของเขาเพื่ออยู่เหนือการถูกควบคุมหรืออำนาจ นอกจากนี้ยังนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Attwood, 1997; อมาวสี อัมพันศิริรัตน์, และพิมพ์มล วงศ์ไชยาม, 2560) เช่นเดียวกับ Stringer (2007) และไพศาล วรคำ (2552) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินการวิจัยตั้งแต่การระบุปัญหา การสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูล ลงมือปฏิบัติแก้ปัญหาจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น นอกจากการมีส่วนร่วมผู้วิจัยยังได้ดำเนินงานโดยคำนึงถึงการเตรียมตัวและวางแผนอย่างรัดกุม มีความต่อเนื่อง ติดตามผลและสะท้อนผลทำให้สามารถพัฒนาปรับปรุงการดำเนินการสร้างจิตสำนึกของนักเรียนได้ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งสอดคล้องกับชูชาติ พวงสมจิตร (2557) กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยเริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมการประสานพื้นที่ ขั้นลงมือวิจัย ใส่ใจกระบวนการ ชุมชน ไปจนถึงขั้นก้าวสู่งานพัฒนามุ่งแก้ปัญหาชุมชน ซึ่งนักวิจัยจะต้องมีการเตรียมตัว และวางแผนการทำงานที่รัดกุมพอสมควร ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือมองการทำงานแต่ละขั้นควรให้เป็นวงจรต่อเนื่อง มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาในขั้นสุดท้ายเพื่อหาแนวทางร่วมกันในการปรับปรุงพัฒนางานต่อไป

2. ผลการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ใกล้เคียงของนักเรียน โรงเรียนบ้านลวงเหนือพบว่า ค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ทุกระดับชั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากนักเรียนได้เรียนรู้จากการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ผ่านกระบวนการออกแบบและดำเนินการอย่างมีขั้นตอน และมีการตรวจสอบคุณภาพ โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในเนื้อหาวิชาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Farthing (1992) ที่ได้ศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกกรักท้องถิ่นจะต้องให้

ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น และเห็นความสำคัญ ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ส่งผลให้นักเรียนมีคะแนนจิตสำนึกรักท้องถิ่นของนักเรียนสูงขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ คณิง เทวฤทธิ์ วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์ และอภิราตี จันทร์แสง (2559) ทำการศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อ ส่งเสริมจิตสำนึกรักท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้กระบวนการทางสังคม พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีจิตสำนึกรักท้องถิ่นหลังเรียนสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .01

สำหรับความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมพบว่า ครูมีความรู้สึกที่ดีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ชุมชนมีความรู้สึกดีใจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จนเกิดศูนย์อัตลักษณ์ไทลื้อขึ้น ในโรงเรียน นักเรียนมีความสุข สนุกสนาน เกิดความภาคภูมิใจในศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ของไทลื้อ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการบูรณาการการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อลงเหนือให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนทำให้ครูมีความ มั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยนิเทศติดตามช่วยเหลืออย่างกัลยาณมิตร ชุมชน ผู้ปกครอง นักเรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นักเรียนเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ มีการสังเกต สัมภาษณ์ อภิปราย ซักถาม และนำเสนอหน้าชั้นเรียนชุมชนมีผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อ ซึ่งสอดคล้องกับ Gold (2000) ที่ได้ศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาระดับ โรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเน้นการให้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ปกครอง และนักการศึกษาใน เมืองฟิลาเดลเฟีย สหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้และการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของ ชุมชน เช่นเดียวกับ อวารณ อัจหาญ (2562) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการปลูกข้าวอินทรีย์โดยใช้หลักทางสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อพัฒนา จิตสำนึกรักท้องถิ่น พบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกรักท้องถิ่นของนักเรียนก่อนและหลัง การใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการปลูกข้าวอินทรีย์โดยใช้หลัก ทางสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อพัฒนาจิตสำนึกรักท้องถิ่นสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ระดับ .05 การจะทำ ให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความยั่งยืนโรงเรียนควรมีการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นใน กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยเน้นให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติกิจกรรมอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยกระบวนการมี ส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นไทลื้อลง เหนือผ่านการบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ผู้วิจัยขอเสนอแนะ แยกเป็นประเด็น ๆ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้

1.1 ควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้โรงเรียนที่สนใจนำไปเป็นแนวทางใน การจัดการเรียนรู้ การนำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน ในการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 โรงเรียนควรร่วมมือกับชุมชนเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนจัดทำเป็นสารสนเทศในรูปแบบคู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์(E-book)

1.3 โรงเรียนควรเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการประสานความร่วมมือกับชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้าง จิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาครูในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการผลิตสื่อการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

